

leven. Zijn uitleg over het institutioneel kluwen van de plaatselijke kerkelijke en de wereldlijke macht is soms verwarrend, doordat hij gegevens van uiteenlopende aard vermengt. Daama volgen drie goed onderbouwde artikelen vanuit geografische hoek. Maar waar de teksten over het panoramisch stadsgezicht uit 1736 en de weergave van de regio op de militaire kaart van Ferraris treffend geïllustreerd zijn, mist men in de bijdrage over de aanleg en het beheer van de steenweg Luik-Brussel een landkaart. De beknopte tekst over de benedictijnen, de gebouwen en het geestelijk leven in de Sint-Trudo-abdij werd jammer genoeg niet tot een samenhangend geheel verwerkt met deze over de overige kloostergemeenschappen en parochies van de stad. De sterk levende en veelzijdige volksdevotie en plaatselijke heiligenverering krijgen terecht een afzonderlijke, behoorlijke bijdrage. De genuanceerde balans van een eeuw armoede en armenzorg steunt op verschillende bronnen opgemaakt bij de overgang van de oude weldadigheidsinstellingen naar de nieuwe organen onder het Frans bewind. Het portret van de kantnijverheid is erg volledig met aandacht voor de kant als luxe-artikel, de afzet ervan, de opleiding in de kantscholen en de particuliere producenten. Daama volgt een korte situering van de rederijderskamer en een chronologische opsomming van hun toneelopvoeringen. Het artikel over de drukkers, die zich vanaf 1788 in Sint-Truiden vestigden om aan de Oostenrijkse overheerheid te ontkomen, is degelijk onderbouwd. Het brengt informatie over de anti-jozefistische rebellen, Van de Elsen en Jozef Michel, en de pragmatische J. B. Smits. Het interieur van het stadhuis wordt als een toonbeeld van de heroplevende, burgerlijke architectuur in detail beschreven. Specialist bouwkundig erfgoed Schlusmans brengt een uitgebreid en rijk geïllustreerd artikel over de 54 burgerhuizen, die nog sporen uit de bestudeerde periode tonen. Hij ordent ze op basis van hun gevel en interieur binnen de Lodewijk XIV en Lodewijk XV-stijlen.

De teksten van de catalogus vertonen inzake omvang en inhoud een even verscheiden beeld. Zo is de uitleg bij meerdere stukken beperkt tot twee of drie lijnen en soms ontbreekt de materiële aanduiding van het geëxposeerde. Tegenover deze te summieri gegevens staat de uitgebreide informatie zoals deze over het tentoongestelde meubilair. De foto's bij dit zeer degelijke onderdeel zijn van ongelijke kwaliteit. Kortom de catalogus was niet alleen een handig hulpinstrument voor een bezoek, maar brengt ook nieuwe gegevens aan.

Het derde deel bestaat uit de kroniek van Joannes Debruyne in zijn oorspronkelijke spelling. Deze bron wordt goed gesitueerd in de korte inleiding en nadien volgen de nodige, verklarende noten. Het boek eindigt met een algemene bibliografie en de lijsten van de bruikleengevers en medewerkers. Verschillende typ- en zetfouten versterken de indruk dat het geheel te snel opgebouwd werd. Men zoekt tevergeefs naar een samenhangend of diepgaand beeld van een provinciestad tijdens de achttiende eeuw. Wat niet belet dat men boeiende en waardevolle informatie krijgt over relevante deelaspecten.

Walter Baeten

A. H. Huussen jr., *Veroordeeld in Friesland. Criminaliteitsbestrijding in de eeuw der Verlichting* (Leeuwarden: Hedeby publishing, 1994, v + 177 blz., ISBN 90 74541 06 2).

Zoals bekend kan de historisch onderzoeker met rechterlijke archieven vele kanten op. Wie zich werpt op een kwantitatieve benadering, staat vanouds voor het probleem of de gevonden cijfers fluctuaties in de werkelijke criminaliteit weerspiegelen dan wel de zich wijzigende prioriteiten van de rechtbank. In het geval van een meer kwalitatieve studie, zoals hier, vindt dat validiteitsprobleem een parallel in de kwestie van onderwerpskeuze: houd ik me vooral bezig met het functioneren van een bepaalde overheidsinstelling of gebruik ik de door die instelling

nagelaten archieven als middel om door te dringen tot de leefwereld der veroordeelden en bredere groepen waartoe zij behoorden? De hoofdtitel, niet de ondertitel, van Huussens boek is ambivalent met betrekking tot die vraag. Het antwoord ligt besloten in de inhoudsopgave: slechts drie van de elf hoofdstukken betreffen een groep delinquenten en bij lezing blijkt ook daar de strafrechtelijke bejegening der betrokkenden centraal te staan. *Veroordeeld in Friesland* moet dus in het enkelvoud blijven; het is primair op te vatten als het eindresultaat van een serie handelingen van het Hof.

Zoals van Huussen verwacht mag worden, heeft die keuze een gedegen studie opgeleverd met veel aandacht voor individuele personen. De lezer hoeft zich niet veroordeeld tot Friesland te voelen. De Friese strafrechtspraak onderscheidde zich van die in de andere provincies der Republiek door haar gecentraliseerde karakter. Waar een instantie als het Hof van Holland voornamelijk appèlzaken afhandelde, sprak het Hof te Leeuwarden recht in eerste instantie. Aan lokale gerechten was slechts de afhandeling van lichte vergrijpen vergund; een rechtspraak waarvan overigens weinig schriftelijke neerslag bewaard is gebleven. Verdachten van een misdrijf dienden naar Leeuwarden te worden opgezonden. Het institutionele verschil tussen Holland en Friesland komt tot uiting in de aantallen strafvonnissen die hun beider hoven tussen 1701 en 1811 wezen: respectievelijk 800 en ruim 7000. De strafrechtspraak door het Hof van Friesland geeft dus een beeld van de criminaliteit in de hele provincie. De genoemde jaartallen specificeren de aanduiding 'eeuw der Verlichting'.

Huussen opent met een institutionele geschiedenis. Uitgebreide aandacht is eronder meer voor het personeel van het Hof, de ambten verkoop, het carrièreverloop en de salariëring der raadsheren en natuurlijk de gehanteerde procedure. Afzonderlijke hoofdstukken zijn gewijd aan de veranderingen in de rechtspraak sinds de Bataafse omwenteling en de verhouding tussen het Hof van Friesland en de vierschaar van de academie te Franeker. Vervolgens behandelt de auteur de rechtsgronden voor strafvervolgning en de activiteiten ter opsporing van misdrijven. Een uitvoerige lijst van de betalingen aan de dienaars der justitie uit 1730 geeft een aardig kijkje op hetgeen er zoal kon voorvallen. Zo ontvingen de dienaars geld voor assistentie bij het verbranden van een lichaam maar niet voor het wegdragen van de as. Betaling voor het bijwonen der tortuur volgde ook indien de verdachte reeds bij het betreden der pijnkamer een bekentenis aflegde. In de hoofdstukken acht, negen en tien staan afzonderlijke delicten dan wel groepen delinquenten centraal: criminaliteit in de familie (voornamelijk conflicten tussen echtgenoten); de strafrechtelijke bejegening van kinderen; de vervolging inzake sodomie (in Friesland minder heftig dan in sommige andere gewesten). De kwestie van een verschuiving in de aard der bestraffing besluit het boek.

Volgens eigen zeggen beperkte Huussen zich bewust tot enkele facetten van de criminaliteitsbestrijding, om deze in de diepte te kunnen bestuderen. In die opzet is hij geslaagd. Waar de politiek-institutioneel georiënteerde historicus zijn voordeel zal doen met de informatie over de werking van het Hof, vindt de mentaliteitshistoricus zaken van zijn gading over onder meer het gezin. Kritiek heb ik op enkele ondergeschikte punten. Zo mengt Huussen lange-termijn processen en incidentele factoren dooreen in zijn verklaring voor de afname van het aantal doodstraffen na 1765. Wat de afschaffing van de confiscatie der goederen van terdoodveroordeelden ermee te maken heeft, ontgaat me hoegenaamd (145-146). Een incident in 1722, waarbij enkele studenten een joodse distillateur aftuigden en het Hof de zaak naar de Franeker vierschaar verwees en dus te licht vond om haar zelf af te handelen, wordt als uiting van een positieve houding tegenover joden opgevoerd (71-72: Als ik het goed lees; de formulering is ietwat gekunsteld). Dit doet des te merkwaardiger aan, omdat de auteur even verderop (88) zonder commentaar reveleert dat de Leeuwarder magistraten in 1712 joden 'schuym' noemden, dat zij

niet in de stad duldden. Omdat Huussens bibliografie vrij uitvoerig is, vallen enkele evidente lacunes extra op. Soms haalt de auteur liever verouderde artikelen of het werk van amateurhistorici aan dan een recente, gedegen vakpublicatie over het betreffende onderwerp. De bibliografie bevat vijf titels van de onbetrouwbare A. Hallema. Ze vermeldt ook enkele werken over banditisme in Nederland, maar niet dat van zijn eigen promovenda, Florike Egmond. Als Jacobus Koelman ter sprake komt, verwijst de auteur naar een artikel uit 1959 in plaats van het recente proefschrift van Bernard Kruithof. Over homoseksuele subculturen heeft Theo van der Meer het uitvoerigst geschreven, maar Huussen houdt het op een verkennend artikel van wijlen Leo Boon.

Ondanks deze punten van kritiek acht ik *Veroordeeld in Friesland* een welkome aanvulling op onze kennis omtrent de strafrechtspraktijk in de Republiek.

P. C. Spierenburg

E. Groenenboom-Draai, *De Rotterdamse woelreus. De Rotterdamsche Hermes (1720-1721) van Jacob Campo Weyerman. Cultuurhistorische verkenningen in een achttiende-eeuw se periodiek* (Dissertatie Leiden 1994; Atlantis VIII: Amsterdam-Atlanta, GA: Rodopi, 1994, 628 blz., ISBN 90 5183 380 6).

Na het boek van T. J. Broos over Weyermans schilderbiografieën waarin ook zijn leven werd besproken (zie *BMGN*, CVII (1992) 523-525) ligt nu een volgend dik deel voor ons, gewijd aan een van de vele periodieken die deze veelschrijver liet verschijnen. Van de *Rotterdamsche Hermes* kwamen 59 nummers uit gedurende een jaar na september 1720. Elk telde acht pagina's en bevatte beschouwingen over alles en nog wat in het bijzondere taalgebruik van deze auteur die uit Charleroi afkomstig als schilder werd opgeleid, een tijdje in de kunsthandel werkte, zelfs als medicijnenstudent heeft ingeschreven gestaan, maar toch vooral als satyrisch schrijver de kost heeft verdiend. Hoe voorzichtig hij daarbij ook geweest is toch eindigde hij zijn leven in 1747 gedurende het uitzitten van een levenslange gevangenisstraf wegens smaad. Weyerman heeft altijd getracht zijn lezers te amuseren en iedere mogelijkheid daartoe werd met beide handen aangegrepen, maar in de Republiek bestond censuur achteraf en het gevaar aangepakt te worden was dus levensgroot. Daarom was hij een meester in een bepaald weelderig en verhullend taalgebruik, dat zijn publiek, voor zover we weten bestaand uit nonconformistische kunstenaars en intellectuelen, moet hebben vermaakt. Immers dit tijdschrift, waarvan hij deels zelf het financiële risico droeg, verscheen na afloop van de reeks nog eens in boekvorm. Ook hedendaagse neerlandici zijn gefascineerd door deze figuur getuige de aan hem gewijde *Mededelingen* en de vele gepubliceerde artikelen. En inderdaad zou hij kunnen gelden als iemand die typerend was voor het nog slecht onderzochte culturele leven van de eerste decennia van de achttiende eeuw.

Deze studie overeen van zijn tijdschriften levert hiervoor een bijdrage. Maar zo'n constatering moet meteen vergezeld worden door een waarschuwing, namelijk dat voor de goedwillende lezer grote hindernissen worden opgeworpen, die veroorzaakt zijn door de ontstaansgeschiedenis van het boek. Aanvankelijk was het de bedoeling een geannoteerde uitgave van het tijdschrift te vervaardigen, maar al spoedig bleek, aldus de schrijfster, dat die annotatie door de vele duistere zinspelingen in de tekst topzwaar zou worden. Daarom koos zij voor de huidige vorm, waarin ondanks drastisch snoeiwerk toch volledigheid boven aantrekkelijkheid moest prevaleren. Dit betekende dat het tijdschrift op thematische wijze werd geanalyseerd om — in haar woorden — dit boek 'een zo grondig mogelijke toelichting op een ander boek' (1) te laten zijn.